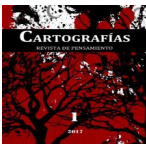

Simone Weil i la filosofia

J. MIGUEL GARCÍA

De Simone Weil s'ha dit pràcticament de tot: que està boja, que és una filòsofa irregular, desconcertant, amb una passió desmesurada per la realitat, que és ridícula, una mística marxista, una obrera, la verge roja¹, una jueva antisemita, cristiana de fet, una burgesa o una psicòtica. També s'ha dit que és una de les ments més brillants del segle xx o que la seva vida és més interessant que la seva obra. Per què aquesta disparitat d'opinions i perspectives? Per què, també, la radicalitat dels judicis? Què té Simone Weil que suscita posicions tan contràries i intenses? Podríem dir que ens trobem amb una d'aquelles figures que o bé les odies o bé te les estimes molt. És a dir, Simone Weil no deixa indiferent ningú que assumeix el repte de mesurar-se amb la seva obra. Estem davant d'una filòsofa que no deixa indemne.

Ben cert és que la seva obra és una obra molt fragmentària, plural en temes i perspectives. Si fem una ullada als seus textos, veurem que l'autora tracta temes tan dispars com religió, ciència, folklore, filosofia, mística, política, literatura, poesia o història. A més a més, no ho fa d'una manera sistemàtica, sinó que els textos oscil·len entre l'emergència que comporten els esdeveniments polítics i socials que li va tocar viure (àmbits obrers, política internacional entorn de la Segona Guerra Mundial) i la reflexió intensa i quasi privada de temes com la ciència, la mística o la història. Davant aquesta pluralitat i diversitat de temes i perspectives, és fàcil dir que l'obra de Simone Weil no comporta una proposta filosòfica pròpiament dita. En conseqüència, no és fàcil orientar-se en els seus textos. Però el repte és precisament aquest: veure el seu gest filosòfic, el traç particular d'una autora que ens dibuixa un mapa amb el qual orientar-nos en la realitat. Carmen Revilla, en el seu llibre *Simone Weil: nombrar la experiència*², ens ofereix una imatge molt interessant per poder pensar aquest gest: el del poliedre. El poliedre té moltes cares. Però totes estan orientades a un exterior. D'aquesta manera podem veure que Simone Weil sempre està parlant del mateix però des de diferents perspectives, des de diferents cares, i ens insta a canviar de plànol per engrandir i ampliar la lectura del món. A mesura que aprofundim en els seus textos

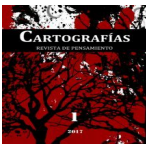

comprovem que la pluralitat de temes que hem esmentat tenen una unitat oculta, que hi ha un fil conductor entre ells. Al respecte, trobem els següents mots del conegut escriptor francès Maurice Blanchot:

“Dir que té falta de coherència és treure’s ràpidament de sobre el que ha dit [...] On se situa aquesta mancança? ¿En què consisteix? No està certament allà on la mancança és el més visible, a les afirmacions que es contradiuen cegament: que cal desarrelar-se, que cal buscar arrels; que Déu està perfectament absent, que Ell és l’única presència; que el món és el mal, que l’ordre del món és el bé mateix. [...] No veig per què Simone Weil hagi de ser desqualificada només perquè hagi acol·lit en ella com a legítima l’oposició necessària d’aquests pensaments”³.

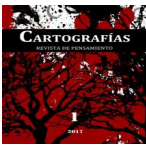
Per aquests motius, entre d’altres, podem dir que no estem davant un pensament fàcilment estructurat on puguem veure amb claredat una evolució, i això passa per dues raons. Primerament, perquè el pensament de Simone Weil manté fortes vinculacions amb la seva vida, i d’aquí la dificultat de seguir aquest moviment conjunt, gairebé impossible d’expressar en llenguatge filosòfic; és a dir, la dificultat d’encunyar l’experiència de la vida en un llenguatge o pensament apropiat. I, segon, perquè Simone Weil va fer de la seva vida, sens dubte, un laboratori en el qual experimentar situacions límit per tal de comprendre la realitat, experiències que difícilment es poden compartir -i encara menys comprendre. En la seva biografia conviuen capítols tan diferents entre ells com el treball a la fàbrica, la guerra o l’experiència mística. En fem un breu repàs.

Tot sembla començar amb la seva tasca com a alumna d’Alain i, més tard, com a docent en diferents instituts de educació secundària, el que li permet aprofundir en temes filosòfics i científics. Per exemple, la seva recerca entorn de la història de les matemàtiques és crucial en aquest context. Després, el seu activisme en ambients obrers a diferents ciutats franceses li permet experimentar les condicions socials de la classe obrera. L’aproximació a l’obra de Marx és definitiva, tot i que sigui per fer una de les crítiques més radicals que se li hagin fet mai. Coneix Trotsky. Viatja a l’Alemanya pre-nazi, forma els obrers a través conferències i protagonitza manifestacions. Aquestes

intervencions s’aniran radicalitzant fins a arribar a la decisió d’entrar a treballar com a obrera en la fàbrica Alshtom l’any 1934. El seu testimoni, brutal i sincer, serà plasmat en el volum titulat *La condició obrera*. I de la lluita dins la fàbrica arriba a la Barcelona de 1936 per participar en la Guerra Civil espanyola. Pacifista en aquest moment, no suporta estar a la rereguarda quan, segons ella, la guerra espanyola està posant en joc tot Europa. S’allista a la columna Durruti i viu la guerra en primera persona. Les conclusions són igualment desoladores. Escriu el *Diario de España* on s’inclou, en l’edició espanyola, la Carta a Bernanos, on dóna compte d’aquesta experiència. Tot seguit, l’any 1938, Simone Weil diu que, en cert moment, el mateix Crist va descendir de la creu i la va prendre. Per a una jueva i, segons el seu testimoni, agnòstica, la irrupció del sobrenatural és definitiva i hi passarà a ocupar un paper central, sense que cap dels plantejaments anteriors es vegin modificats. A partir d’ara, en els seus textos trobem reflexions entorn de Déu, la mística o la possibilitat d’irrupció del sobrenatural en el món, tot configurant una nova visió de la realitat on la divinitat és present d’una manera molt particular i contradictòria: Déu és el més present i a la vegada el més absent⁴. Finalment, quan esclata la II Guerra Mundial, Simone Weil participa en la resistència clandestina a través de cercles intel·lectuals, impartint conferències i publicant alguns dels seus textos més compromesos. Decideix anar-se’n als Estats Units amb la intenció de tornar i participar-hi en primera línia. Viatja a Londres i col·labora com a redactora amb el Govern de la Resistència Francesa. Mor l’any 1943 en un sanatori, molt desanimada i malalta. D’aquest període cal ressaltar els seus dos llibres *Escritos de Londres y últimas cartas* i l’imprescindible *L’arrelament*, recentment traduït al català⁵.

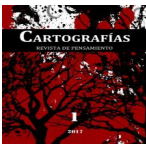
Davant del corpus weilià, què en podríem dir? Com haurem d’apropar-nos a la seva filosofia? Com ho podríem dir sense forçar el seu pensament i, encara més, sense distorsionar-ne el contingut? Una de les maneres és abordant el gest filosòfic de Weil, és a dir, la seva concepció de la filosofia. Això permetrà identificar una forma filosòfica específica, especial, molt concreta, una aposta per fer un tipus de filosofia que no és gens habitual en la història. Captar la seva articulació filosòfica és una bona manera de presentar-la. D’aquesta manera, veurem la forma en què Weil filosofa, i donarem

compte del seu compàs per afinar l'oïda i començar a escoltar la seva música. Per començar a parlar sobre la concepció de la filosofia en Simone Weil resulta molt rellevant citar un fragment d'una conferència d'Alain Badiou:

Hi ha, toscament, dues tendències principals. Per a la primera, la filosofia és essencialment un coneixement reflexiu. El coneixement de la veritat en els àmbits teòrics, el coneixement dels valors en els àmbits pràctics. I la forma apropiada de la filosofia és la d'una escola. El filòsof és un professor, com Kant, Hegel, Husserl, Heidegger i d'altres, incloent-me a mi mateix, quan vostès em diuen amb el nom de “professor Badiou”. La segona possibilitat és que la filosofia no sigui realment un coneixement ni teòric ni pràctic. Rau en la transformació directa d'un subjecte, és un mode de conversió radical, un canvi complet de vida⁶.

Aquesta proposta de Badiou, que englobaria dos gestos filosòfics diferenciats, ens ajuda a situar el de Simone Weil d'una manera molt precisa. Per a Badiou existeix una filosofia acadèmica, escolar, centrada en la figura del professor. Es tracta d'un treball teòric, meticulós i rigorós. Però per l'altra banda, hi ha una filosofia que, podríem dir, és una pràctica en el sentit que és una encarnació d'un mode de viure, una actitud o una manera de veure el món. És a dir, ja no es tracta d'una filosofia que ens promet coneixement, sinó que ens proporciona una manera de viure (si la fi és una bona vida, ho deixem per a una altra ocasió). Aquesta manera de viure passa, necessàriament, per una transformació. La filosofia seria, doncs, una alteració de la subjectivitat. Si anem als orígens de la filosofia veiem aquestes dues tendències de manera molt clara. Si Sòcrates és considerat una de les figures centrals de la filosofia, dos dels seus deixebles encarnen aquestes maneres d'entendre la filosofia. D'una banda, Plató funda l'Acadèmia, s'hi tanca per fer filosofia, un espai defensat, segur, on poder continuar amb un treball teòric, lluny de les urgències i les necessitats de la ciutat. No ens hem d'oblidar que la ciutat d'Atenes condemna Sòcrates a mort –o a l'exili. Plató busca un espai segur en què això no passi i, d'alguna manera, es defensa de la societat, sempre corrupta i sempre en contra del pensament. Per altra banda, Diògenes de Síноп –un

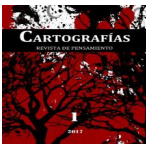

Sòcrates embogit–

radicalitza l’actitud del seu mestre i opta per no escriure res, sinó per encarnar en el seu propi cos i amb la seva pròpia vida una filosofia crítica amb la societat. Diògenes no escriu res, no funda cap escola, viu al carrer amb el mínim per cobrir les necessitats bàsiques, aborda la gent per tal que s’adoni de les convencions absurdes que guien les seves vides i les transformin. Les ètiques hel·lenístiques –aquelles filosofies que tenen com a objectiu la felicitat o l’evitació del patiment, és a dir, una bona vida, i no un mer coneixement de la veritat– exemplificarien aquesta segona tendència filosòfica. Aquestes dues tendències han rivalitzat des del seu origen fins als nostres dies. Hegel, Heidegger o Gadamer van ser professors funcionaris i academicistes. En canvi, Spinoza, Kierkegaard o Nietzsche són filòsofs que s’aparten d’aquest àmbit; les seves filosofies no s’interessen per un treball merament teòric sinó que arrelen en l’experiència més nua i radical de l’existència. En un article sobre Lenin, Simone Weil diu:

Per explicar com el pensament pot conèixer el món, es pot o bé representar el món com una simple creació del pensament, o bé representar el pensament com un dels productes del món [...] Lenin entén que tota filosofia ha de respondre, en el fons, a una d’aquestes dues concepcions i opta per la segona [...] No obstant això, les dues concepcions entre les quals Lenin ens obliga a triar procedeixen les dues del mateix mètode: per resoldre millor el problema suprimeixen un dels seus dos termes. Una suprimeix el món, l’objecte del coneixement, l’altra l’esperit, el subjecte de coneixement; les dues treuen al coneixement tota significació⁷.

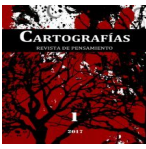
Sens dubte, Simone Weil també s’emmarcaria dintre d’aquesta tradició filosòfica. Si bé l’autora coneix molt bé els contextos acadèmics de l’època –ella mateixa és una acadèmica i domina, podríem dir excepcionalment, certa tradició filosòfica, literària o científica–, el que li interessa és que tot el coneixement cristal·litzi en una manera de viure, en una transformació de l’ànima que ens proporcioni un punt de vista més complet, més conscient, de la realitat; tasca gens fàcil quan la realitat és sempre complexa, canviant i amenaçadora. Simone Weil va viure les dues guerres mundials i la

decadència social i política de l'Estat francès. Com situar-se en aquestes circumstàncies? Com llegir el món? Aquestes preguntes són les que li interessien. I la filosofia és una mena, potser privilegiada, d'ajuda per a aquesta acció. Per verificar i il·lustrar la noció de filosofia de l'autora, és suficient citar alguns petits fragments, dispersos en la seva obra, i que en conjunt ofereixen el seu to personal i particular.

Quan diu “En filosofia, pròpiament parlant, no hi ha novetat possible [...] La filosofia no progressa, no evoluciona”⁸ el que ens està dient Weil és que la filosofia en si no evoluciona, sempre és la mateixa, és la concepció que tenia també el seu mestre Alain i que ell l'anomena *Philosophia perennis* en relació al terme d'Agostino Steuco i que més tard utilitzarà Leibniz. Si la filosofia no evoluciona ni té pròpiament història, què fa? Com continua? Segons Simone Weil, en un gest molt platònic, la filosofia ha d'anar adaptant les veritats segons l'època. Però això no vol dir que la veritat existeixi independentment de nosaltres. Ben al contrari, Simone Weil explicita que la veritat és sempre “veritat d'alguna cosa” o, també, que la veritat “és sempre experimental”. Tenim experiència del que pensem. Per tant, el que ha de fer la filosofia és re-pensar aquestes idees i actualitzar-les. En altres paraules, ha d'anar interpretant, fent un esforç de traducció d'aquestes veritats a cada moment històric. La justícia o el bé –per no parlar de la felicitat o de la veritat–, per exemple, com a qüestió filosòfica, seria una invariant al llarg de la història, però, ¿què entenem per justícia en cada època històrica? Com podem traduir el sentit que té en cada moment? Això és el que ha de fer la filosofia: re-pensar, re-actualitzar, re-presentar les mateixes idees sense parar. Per tant, afirmar que la filosofia no progressa no vol dir que ens trobem davant una idea estàtica. Ben al contrari, la filosofia dinamitza les idees per tal que siguin comprensibles i, d'alguna manera, ens ajudin a orientar-nos. Aquesta és la posició que encarna Simone Weil, i per això els seus textos poden ser entesos com l'intent d'apropar a la seva època idees i veritats intemporals.

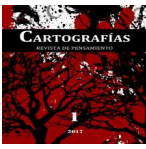
Aquí tenim el que podríem anomenar el principi pràctic de la filosofia de Simone Weil: “Filosofia (inclosos els problemes del coneixement) és una cosa exclusivament en acte i pràctica. Per això és tan difícil escriure al respecte. Tan difícil com fer un tractat de tennis o de carrera, però en major mesura”⁹. La filosofia és una cosa en acte. És una pràctica. Mai un discurs, una teoria, alguna cosa que tingui a veure únicament amb

abstraccions i idees. És pràctica, acció, mode de viure i de captar la realitat. De la mateixa manera que no diríem que jugar a tennis és escriure un tractat de tennis, per a l'autora escriure filosofia no és practicar la filosofia. No hem de confondre aquestes dues activitats. És ben cert que per a Weil escriure filosofia pot ser una pràctica però, en general, fer filosofia és una manera de viure i queda sempre fora del text. Fer filosofia és una mirada, una certa actitud, un canvi en la percepció sobre el que ens és donat, és a dir, de la realitat. Simone Weil remarca això i diu que ens ho hem de prendre seriosament. Si pensem aquesta posició en la seva radicalitat, ens podem preguntar qui és filòsof o filòsofa. En relació amb això, Simone Weil diu que “La filosofia és una virtut. Un treball sobre un mateix. Una transformació de l'ésser. Diferència radical, per exemple, respecte de les matemàtiques. Una filosofia és una determinada manera de concebre el món, els homes, a un mateix. Una certa manera de concebre implica una certa manera de sentir i una certa manera d'actuar [...] Una filosofia implica per a qui la concep una manera de sentir i actuar en tots els instants, en totes les circumstàncies de la vida, les més vulgars i les més dramàtiques”¹⁰. Aquí s'expressa de manera molt clara la idea d'encarnar la filosofia com a pràctica. La filosofia és una manera de viure, de percebre, d'actuar, de sentir i d'interpretar. En definitiva, és una manera de viure que compromet tots els éssers, i no només intel·lectualment.

Podem pensar en les múltiples maneres que hi ha de viure i de comprendre la realitat. Totes, en certa manera, encarnarien una filosofia. Darrere d'aquestes estarien amagades certes concepcions filosòfiques, de manera conscient o no. Per exemple, podem conèixer una persona molt kantiana per a qui el deure s'imposa a tot, o una de molt platònica en tant que és idealista i creu en l'objectivitat de les idees i de la realitat. Aquestes dues fórmules filosòfiques comporten dues maneres de viure. I, com diu Weil, això es deixarà notar en les circumstàncies més banals de la vida, així com en les més transcendents; a més a més ho farà d'una manera unitària, és a dir, compromentent l'ésser en la seva totalitat. Transitar d'una filosofia a una altra, entrar-hi en contacte, suposa una transformació total: tot canvia. Esforç que, cal dir, no és gens fàcil i no sempre estem disposats a fer. Entesa en aquest sentit, la filosofia comporta certa valentia i coratge.

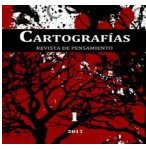
En relació dinàmica amb tot això, el pensament és sempre pensar l'experiència. “Tot

esforç de pensament consisteix a pensar l'experiència". Això sembla una obvietat, però al que es refereix Simone Weil és que aquesta experiència és sempre experiència del món. Llavors, com pensar allò del que no tenim experiència? No tindria sentit. Els límits de la filosofia es trobarien també aquí, en el que vivim o, millor dit, en el que experienciem. Per això és crucial la implicació en tot allò que s'esdevé en el món, en el nostre entorn, per comptes de viure la realitat de manera mecànica, convencional, sense parar-nos a pensar-hi. La filosofia és posar una capa de profunditat, en el sentit de pensament, a les experiències més quotidianes, profunditat sense la qual la realitat es converteix en quelcom banal, sense sentit, mecànic, inconscient. També la filòsofa Jeanne Hersch, estudiosa de l'obra de Simone Weil, diu que no podem viure en cap altre indret sinó aquí. L'aquí, el lloc on vivim, que ens ha tocat viure, és el lloc des d'on posar en marxa el pensament. L'intent de saltar-nos el nostre context està abocat a un pensament buit i absurd.

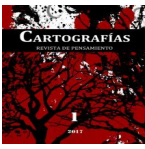
D'aquí es poden fer derivar preguntes per reflexionar-hi com ara: es pot abordar una filosofia sense el coneixement de la biografia de l'autor o autora? Per què han sigut sempre refractaris els mateixos filòsofs a parlar de les seves experiències? La grandesa de l'home està sempre en el fet de recrear la seva vida [...] Amb el treball produeix la seva pròpia existència natural. Amb la ciència recrea l'univers mitjançant símbols. Amb l'art recrea l'aliança entre el seu cos i la seva ànima. Observar que cada una d'aquestes tres coses, preses una per una i al marge de la seva relació amb les altres dues, és un exercici pobre, buit i fútil. La unió de les tres: la cultura obrera¹¹. La filosofia “no consisteix en l'adquisició de coneixements, sinó en un canvi en tota l'ànima”¹². Com ja hem dit, la filosofia és una operació experiencial i no intel·lectual. L'experiència és l'àmbit on s'insereixen les idees. Sense aquella, les idees no arrelen, no signifiquen res, són com castells en l'aire. Pensar per a Simone Weil és pensar per necessitat. Estem coaccionats a pensar quan tenim un problema que no sabem resoldre, quan topem amb una realitat que es fa problemàtica. Només així podem articular una vertadera comprensió perquè, d'alguna manera, estem compromesos amb la situació. Quan això no és així, quan només ens movem en la mera abstracció, entre idees que no tenen cap significació per a nosaltres, la filosofia és ficció, mer joc conceptual.

De vegades un text ens mossega, ens interpel·la d'una manera decisiva i de vegades

ens pot arribar a violentar. És perquè tenim l'experiència del que ens està dient? És aquest el motiu perquè puguem comprendre i, potser, modificar la nostra mirada sobre el món? L'arrelament és potser la necessitat més important i més desconeguda de l'ànima humana. És una de les més difícils de definir. Els humans tenim arrels que ens menen a la participació real, activa i natural en una col·lectivitat que conserva vius certs tresors del passat i certs pressentiments del futur. Participació natural, és a dir, induïda automàticament pel lloc, el naixement, la professió, l'entorn. Tot ésser humà té necessitat de múltiples arrels, de rebre la totalitat de la seva vida moral, intel·lectual i espiritual en el medi del qual forma part de manera natural”¹³.

Sobre tot el plantejat aquí, els *Cuadernos* de Simone Weil són un referent obligat per confirmar aquesta proposta filosòfica. Es tracta d'una quantitat ingent de notes, apunts, reflexions i cites. També de poesies, de problemes matemàtics, químics o físics. Fins i tot d'apunts personals. No es tracta, però, d'un quadern personal, ja que no trobarem dades ni fets de la seva vida ni de la de seva època. Tampoc es tracta exactament d'una especulació, o d'un treball merament teòric. El que hi trobem podríem dir que és la matèria primera amb la qual Simone Weil vol pensar. Són traces, fragments de problemàtiques que l'autora considera importants i al voltant de les quals vol pensar, perquè li suposen un problema connectat amb la seva experiència. Així s'entén que decideixi entrar a treballar a la fàbrica o que vulgui participar en la Guerra Civil espanyola o la Segona Guerra Mundial, i que escrigui sobre aquestes experiències. Escriure, llavors, no és només descriure o constatar fets, sinó que esdevé pensament filosòfic o, el que és el mateix, modificació de la subjectivitat. En condició de tal, el que fa Simone Weil és un treball sobre si mateixa per tal de modificar els seus punts de vista, forçar i posar a prova, dubtar dels seus plantejaments. Aquest és un exemple d'escriptura com a pràctica filosòfica perquè busca la modificació del subjecte. D'aquesta manera Simone Weil personifica la seva pròpia filosofia, teixida al ritme dels esdeveniments de la seva època i, també, de les seves experiències, buscant-hi la radicalitat per provocar el canvi. Repassar la vida de la filòsofa cal fer-ho en paral·lel amb la lectura dels seus textos, perquè es donen llum mútuament i només així podem captar el sentit del que suposa, en definitiva, filosofar.

Aquest text és l'adaptació de la xerrada «No podries haver nascut en una època millor que aquesta»: Simone Weil i el futur de la filosofia, pronunciada l'11 de febrer de 2015 a la biblioteca Vila de Gràcia.

Notes

1. La verge roja és el sobrenom amb què coneixien Simone Weil a causa del seu intens activisme polític. Al respecte es pot consultar la biografia de SIMONE DE PÉTREMENT, *Vida de Simone Weil*, Madrid, Trotta, 1997.
2. REVILLA, C., *Simone Weil: nombrar la experiència*, p. 15-16.
3. A *De la ciencia como trabajo a la ciencia como meta en la filosofía de Simone Weil*, on tracto el tema de la ciència en l'obra de l'autora: <http://www.bubok.es/libros/206443/La-ciencia-en-la-filosofia-de-Simone-Weil>
4. WEIL, S., *A la espera de Dios*, Madrid, Trotta, 1993.
5. WEIL, S., *L'arrelament*, Barcelona, Edicions 1984, 2016.
6. BADIOU, A. “La filosofía como repetición creativa”, a *Acontecimiento*, XVII pp. 33-34. La traducció és de l'autor.
7. WEIL, S., “Lénine: “Materialisme et empiriocriticisme”, a *Écrits historiques et politiques*. París, Gallimard, p. 305. La traducció és de l'autor.
8. WEIL, S., *Sobre la ciència, op., cit.*, p. 53.
9. WEIL, S., *OEuvres complètes*, vol. VI, tome I, París, Gallimard, 1994, p. 176.
10. WEIL, S., *La connaissance surnaturelle*, París, Gallimard, 1950, p. 335.
11. WEIL, S., *Cuadernos, op. cit.*, p. 58.
12. PÉTREMENT, S., *Vida de Simone Weil, op. cit.*, p. 576.
13. WEIL, S., *Echar raíces*, p. 51.